

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

'שלושים

יום'

בשהיית

ספר

שאינו

מוגה

יום שני כו תמוז

כתובות דף יט

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

ביאור הריטב"א שאין שכונה פחות משלושים יום

בגמרא במסכת כתובות (יט:): איתמר, ספר שאינו מוגה, אמר רבי אמי, עד שלושים יום - מותר לשהותו, מכאן ואילך - אסור לשהותו, משום שנאמר (איוב יא יד) "אל תשכן באהלך עולה".

ובריטב"א הביא מקור הזמן 'שלושים יום' שאף הוא נלמד מהפסוק "אל תשכן באהלך עולה" - שכן "אין שכונה פחותה משלושים יום" (וכ"כ הנימוקי יוסף). ובהערת המהדיר {{ממ|הו' מוה"ק הערה 42}} העיר שלא מצא מקור הדברים. וציין לדברי הגמרא בבבא בתרא (ח.) על המבואר במשנה שם (ז:): שזמן השהייה בעיר כדי להיחשב מאנשי העיר לענין בניית חומה, דלתיים ובריח, הוא י"ב חודש, ומקשה הגמרא מדין עיר הנדחת, שם מבואר שחמרת וגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוך עיר הנדחת והודחה עמה, אם נשתהו שם שלושים יום דינם כדין אנשי העיר. ומיישבת הגמרא: אמר רבא, לא קשיא, הא לבני מתא הא ליתובי מתא. דהיינו ש'בני העיר' אינם חשובים אלא ב'י"ב חודש, ואילו לענין עיר הנדחת כתיב (דברים יב טז) "יושבי העיר", וישיבה בעיר חשובה כבר משלושים יום. ועכ"פ בגמרא שם אין ראייה אלא לענין 'ישיבה בעיר' ולא ל'שכונה' כלשון הריטב"א.

בספר אור יקרות לרבי מאיר יצחקי מנפשיה, דבפחות משלשים יום לא מיקרי שכונה ודירה לכמה מילים, למזוזה ונדרים. והיינו כדברי הריטב"א, ומצאנו אם כן מקום נוסף שבו מבואר שיעור שלושים יום לענין 'ישיבה' כעין המבואר בגמרא בבבא בתרא לענין 'יושבי העיר' בעיר הנדחת. ובהערות מהגרי"ש אלישיב זצ"ל כתב גם כן ששלושים יום הוא פרק זמן חשוב, וכמו במזוזה שהשוכר בית בחו"ל פטור עד שלושים יום ומכאן ואילך חייב. ובתוך דבריו מובא שם שדבר זה נלמד מקרא ד'אל תשכן' באהלך עולה'. ויש קצת שיבוש בדבריו שם, אבל לכאורה כוונתו, שאין זה סתם שיעור חשוב, אלא חשיבות של קביעות וישיבה, והיינו כדברי הריטב"א והביא מקור לכך מדין מזוזה.

וצ"ל שהריטב"א לא מביא בדבריו כלל ידוע ש'אין שוכנה פחותה משלשים יום' אלא רק בא לבאר דברי הגמרא שהגמרא דרשה לשון 'שכונה' שהוא שלושים יום והוא משום שסבירא לה לגמרא ששכונה הרי היא כישיבה ששיעורה ל' יום. ומה שנקט הריטב"א לשון 'אין שכונה פחותה משלשים יום' שנראה כאילו כלל כלל בדבריו, אולי הוא על משקל מה שאמרו חז"ל "אין שכונה פחותה משלשה בני אדם" (ב"ב קב.) או "אין שכונה פחותה משלש אצבעות" (נדה סא:).

ביאור הרמת שמואל שיעקב שהה שלושים יום באבילות רחל

ובספר רמת שמואל (לרבי שמואל הלוי מליסה, אמשטרדם תע"ד) ביאר אף הוא שחז"ל דרשו כן מלשון 'אל תשכן' והביא סמך לכך מדכתיב "ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא" (בראשית לה כב) ופירשו חז"ל (הו"ד ברש"י על אתר) שהיה זה אחר פטירת רחל, וזה פירוש הפסוק "בשכון ישראל בארץ ההיא" דהיינו ששכן יעקב על אמצע הדרך מפני אבילות של רחל שהוא שלושים יום. וא"כ מצאנו שלשון 'שכונה' הוא שלושים יום.

ובספר חינוך וחסדא (לרבי יהושע שלמה ארדיט, אزمיר תרל"ג) העיר על דבריו שהרי אין דין אבילות שלושים יום אלא מדרבנן, ואסמכוהו אקרא. ואפילו אם נאמר שיעקב אבינו קיים כל התורה ואפילו מילי דרבנן כאברהם אבינו, הרי מכל מקום אין שלושים יום אלא לענין גיהוץ ותספורת ומה היה לו להתעבב בדרך שלושים יום. וגם מפשטות הפסוק אין לכך רמז, כי יתכן שיש שם כדרך הנוסעים שיושבים במקום אחד מעט ימים ובמקום אחר ימים רבים. ומסיים החינוך וחסדא שחיפש מקור לדרשה זו במדרש רבה ולא מצא, ואולי הרב ז"ל מצא כן בשום מדרש רז"ל או בשום מפרש על התורה, וצריך חיפוש.

קושיית החינוך וחסדא מכמה מקומות שמשמע ששכן הוא אף פחות משלושים

עוד הביא החינוך וחסדא דברי הריטב"א ורבי מאיר יצחקי, והעיר מאין מצאו לומר כן. ונשכח ממנו שהאור יקרות עצמו פירש שם מקורו ממזוזה ונדרים, וכתב מנפשיה שלמדו כן ממה שאמרו חז"ל במנחות (מד:): תנו רבנן השוכר בית בחו"ל, כל שלושים יום פטור מן המזוזה. והטעם לפי שעד שלושים יום לא מיקרי דירת קבע. אלא שהוא מעיר על כך מלשון הפסוק בקרבן פסח "ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו" (שמות יב ד), וכי אף שם נאמר כן, שאין 'שכנו' אלא לאחר שלושים יום. וכן בפסוק (במדבר ט יח) "כל ימי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו", ודאי אין הכוונה שלושים יום שהרי פעמים לא היה שוכן הענן אלא יום או יומיים. ובמגילת רות כתיב (ד יז) "ותקראנה לו השכנות" ודאי אין משמעותו דוקא שלושים יום. וכן מה שאמרו (אבות פ"א מ"ז) "הרחק משכן רע", וכן לענין דין בר מצרא ששכן קודם כמבואר בשו"ע (חו"מ סימן קעה ס"ג), אין בעניינים אלו קפידיא לשלושים יום דוקא.

ובשלמא לולי דברי הריטב"א ודעימיה, היה אפשר לחלק בין לשון דירה ללשון שכונה, ולומר ששכונה היינו אפילו פחות משלושים יום כמבואר בכל אלו המקורות. אבל לפי דבריהם שמשווים לשון שכונה ללשון דירה, קשה.

"שטר

אמנה ושטר

פרוע אין

בהם טעם

לשיעור ל'

יום, זאת על

אף שמקורם

מהפסוק

'אל תשכן

באהלך

עולה'

ממנו למדו

הראשונים

שיעור ל' יום

בספר שאינו

מוגה "

החידוש היומי מוקדש
לרפואת

הגאון רבי

שלמה בן רבקה

שליט"א

נשמח לאמירת פרק
תהילים לרפואתו

וכתב ליישב בכוננת הריטב"א שכשם שדירה היינו בשלוקחה ליותר משלושים יום, כך גם שכן הוא רק באופן שלוקח הדירה ליותר מל' יום, אך באמת באופן זה הרי הוא שכן גם בתוך השלושים יום. אלא שאם כן יצא נפק"מ לדינא שאם לקח דירה לפחות משלושים יום אינו שכן לכל אלו הדינים וזה חידוש שלא התפרש בשום מקום. ולכן מסיק החינא וחסידא שבדאי אם יקח אדם דירה לפחות משלושים יום לדור בה - חשוב שכן, אלא דמכל מקום סתם אדם שלוקח בית אינו לוקחו לפחות משלשים יום, וכיון שכן כשלוקח פחות משלושים יום אין זה לדירה וממילא אינו חשוב שכן בכך.

דרשת השיטמ"ק מתיבת 'אל' וסברת היעב"ץ שנתנו לו זמן לתיקון

ובשיטה מקובצת הביא דברי הריטב"א, והוסיף עליהם ביאור נוסף: ועוד שמעתי 'אל' בגימטריה אחד ושלושים יום, והכי קאמר, שביום אחד ושלושים - פירוש שכבר עברו השלשים יום - הרי אתה משכן באהלך עולה [ובספר זכרון בספר (וילנא תר"ס) כתב מנפשיה רמז לשיעור שלושים יום, והוא כדברי השיטה].

וביעב"ץ כתב על מה שאמרו בגמרא שלושים יום מותר, נ"ב נתנו לו זמן הרגיל, כדי שיחזר אחר סופר שיתקננו. [ולכאורה כוונתו לנתינת זמן של בית דין שהיא שלושים יום, כמו: נתנו לו זמן לקוץ את האילן... וכמה זמן ב"ד, אמר רבי יוחנן שלשים יום (ב"מ קיז:קיא.)].

והנה מדברי היעב"ץ נראה שקביעת הזמן היא תקנת חכמים, ואמנם גם לדברי הראשונים יש לחקור כעין זה, האם עיקר האיסור הוא עצם השהיית הספר גם רגע אחד, אלא שנתנה תורה זמן לתקן את הספר, וכל זמן שהוא בשיעור הראוי לתיקון אינו עובר על האיסור. או שנאמר שכל האיסור הוא רק בשהייה כזו של שלושים יום, ששהייה כזו אסורה, אך פחות מזמן זה אין כלל איסור.

נפק"מ ה'פלגי מים' כשאנו יכול לתקן הספר ונפק"מ ה'ליום אתמול' בקו התאריך

ובספר פלגי מים (פריס תשנ"ה) הציע נפקא מינה בזה, באופן שיודע מיד עם מציאת הטעות בספר, שאי אפשר לתקנו, האם מותר להשהותו עד סוף השלושים יום. שאם טעם האיסור הוא בעצם השהייה, רק שכל שלושים יום מותר הדבר לצורך תיקון הספר, אם כן כיון שיודע שאי אפשר לתקן את הספר ממילא יהיה אסור להשהותו מיד. אבל אם כל האיסור הוא רק בשהייה של שלושים יום, אם כן אף אם יודע שאינו יכול לתקנו הלא כל זמן שלא שהה שלושים יום אין טעם לאיסור.

וכתב שנחלקו בזה הריטב"א והשיטה מקובצת, כי לדעת השיטה מקובצת שיעור הזמן הוא שיעור בשהייה, שאף שאוסר להשהותו הותר לו להשהות שלושים יום, והיינו לצורך תיקון הספר. משא"כ לפי דעת הריטב"א ששיעור שלושים יום נלמד מלשון 'שכונה' שעניינו שלושים יום - אם כן כל האיסור הוא רק לא לשכן באהל עולה, דהיינו לא להשהות שלושים יום, וממילא כל זמן שלא שיכן את העוולה לא עבר על האיסור. [ואמנם יש לדון בדברים, כי יתכן שגם לדעת השיטה מקובצת, סוף סוף קבעה התורה זמן האיסור בשהיית שלושים יום, ומנא לן ללכת אחר טעם הדבר ולאסור שהייה פחותה מכך באופן שאינו יכול לתקן. אך לדברי היעב"ץ לכאורה פשיטא שיהיה אסור להשהותו אף פחות משלושים יום אם יודע שאינו יכול לתקנו].

ובספר ליום אתמול (ח"ב סימן לב) כתב נפקא מינה בין טעם הריטב"א לטעם היעב"ץ, באופן שהעביר את הספר תורה בקו התאריך באופן שנעשה היום יום מחר או להפך. שלדעת הראשונים שהוא שיעור זמן של שלושים יום, אם כן לכאורה יהיה תלוי הזמן בספר תורה ולא בבעלים, כי קביעת ה'שכונה' היא בספר תורה. משא"כ לטעם היעב"ץ שהשיעור הוא לצורך תיקון הבעלים, מסתבר לתלות הזמן במקום הבעלים שהרי זה שיעור זמן שהניחו לו לצורך תיקון הספר [ואמנם דבריו אינם מוכרחים].

שיעור 'אל תשכן עולה' בשטר אמנה ושטר פרוע

והנה בגמרא (יט.:-) מובאות עוד דרשות הנלמדות מפסוק זה: אמר רב כהנא, אסור לו לאדם שישהה שטר אמנה [- שלא לוה כלום אלא כתבו ומסרו למלוה שאם יצטרך ללוות ילווה, והאמינו שלא יתבענו אלא אם כן מלווהו. רש"י (יט. ד"ה שטר)] בתוך ביתו, שנאמר "אל תשכן באהלך עולה". אמר רבי יהושע בן לוי, אסור לו לאדם שישהה שטר פרוע בתוך ביתו, משום שנאמר "אל תשכן באהלך עולה". במערבא משמיה דרב אמרי... "ואל תשכן באהלך עולה" - זה שטר פרוע. ולכאורה לענין שטר אמנה ושטר פרוע אין טעם לשיעור שלושים יום, וזאת על אף שלומדים איסור שהייתם מהפסוק "אל תשכן באהלך עולה", אשר ממנו למדו חז"ל - לפי ביאור הראשונים - שיעור שלושים יום בשהיית ספר שאינו מוגה. וכיצד אפשר לחלק בין הדברים. [והערה זו עמד בה בספר אור יהודה (ניו יורק, תשמ"ב) וכן בחור אחד בקובץ חכמי לב (כרך ג)].

טעם השדה יצחק שכל שלושים יום צריך ללמוד בספר שלא יתעפש

טעם מקורי אחר לעיקר זמן שלושים יום בשהיית ספר שאינו מוגה, מצאנו בספר שדה יצחק (ליוורנו תרט"ז) וזה על פי דברי המשנה במסכת בבא מציעא (כט:): מצא ספרים, קורא בהן אחד לשלשים יום. ופירש רש"י: שמתעפשין כששוהים מלפותחן. ועפ"ז ביאר רבי יצחק גואיטה זצ"ל גם את דין ספר שאינו מוגה, שכיון שהחשש הוא שמא ילמד בספר ויבוא לידי טעות, לכן כל שלושים יום יכול להשהותו שכן אינו מחוייב לקרוא בספר, אך יותר משלושים יום כיון שחייב לפותחן כדי שלא יתעפשו חיישינן שיבוא לידי טעות ואסור להשהותו.